

Ганна Михайлівна Кулагіна-Стадніченко,
*кандидат філософських наук,
старший науковий співробітник
Інституту філософії імені Г. С. Сковороди
Національної Академії наук України*

РЕЛІГІЙНА ДУХОВНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ВІРУЮЧОГО: ТРАНСФОРМАЦІЯ ПАРАДИГМ

У цій статті досліджується християнська духовність у її конфесійному вимірі. Авторка прослідковує генезу та функціонування релігійної духовності православного віруючого. Визначаються особливості функціонування останньої на сучасному етапі.

H. M. Kulahina-Stadnichenko

RELIGIOUS SPIRITUALITY OF THE ORTHODOX BELIEVER: TRANSFORMATION OF PARADIGMS

This article examines Christian spirituality in its confessional dimension. The author traces the genesis and functioning of the religious spirituality of the Orthodox believer. Peculiarities of the latter's functioning at the present stage are determined.

Інтенсивна увага до феномена духовності властива релігійній філософії кінця XIX – початку XX століття. На відміну від попереднього, релігійно-філософського осмислення цього феномену, увага акцентується на особистісних формах функціонування, саморозвитку духовності, здійснюються спроби дослідити підстави її виникнення, значущості у житті людини.

У культурній традиції складається розуміння духовності як вищого рівня духовного розвитку, віддзеркалення Божественного, духовної досконалості людини. Категорії “духовність” надається етичний вимір, вона починає означати, передусім, моральний вимір людського життя. Духовність виступає тим етичним ідеалом, який повинен скеровувати людську життєдіяльність, взаємовідносини з іншими, собою, світом, Богом. Антиподом духовності у цьому контексті постає бездуховність. Зазначимо принагідно, що нюансом осмислення проблеми духовності в українській філософській традиції є акцентування на національній самосвідомості індивіда, що лише доповнює зазначений вище ракурс.

У радянській науковій літературі розроблявся широкий спектр питань, що стосувалися духовного буття людини. Проте духовність, як якісна характеристика людини та її життя, не виступала

предметом наукових досліджень, поняття “духовність” не використовувалося як засіб вивчення специфіки людини та її буття.

Ситуація у проблемному полі духовності починає змінюватися починаючи з середини 80-х років минулого століття. Виникла потреба чіткого означення термінологічної бази гуманітарних наук, оскільки такі поняття, як “свідомість”, “розум”, “мислення”, “інтелект” позначали різні прояви психічної діяльності людини, не вказували на джерело її творчої активності, наснаги, не пояснювали можливості визначення нею власних смисложиттєвих орієнтирів, прагнення досконалого, цілісного життя.

Загалом, духовність людини певною мірою вирішує одне з вихідних суперечностей буття – його безкінечності та межі, завершення його існування. Здавалося б, розв’язання цієї дилеми є прерогативою релігій. Проте, сучасне неокласичне розуміння природи духу людини не ототожнює його з релігійністю. Зважаючи на те, що ціннісно-смісловий чинник постає основою духовності, можемо вести мову про релігійну духовність як один із різновидів духовності взагалі.

У цілому, під релігійною духовністю будемо розуміти ціннісно-сміслову форму людини, яка є способом релігійних самовизначення, самоактуалізації, самоздійснення, саморозвитку людини в бутті. Структура релігійної духовності завжди визначається через ціннісно-сміслову компоненту, включає такі складові: релігійну культуру, релігійну життєдіяльність, релігійну психологію. Іншими словами, релігійна духовність – це духовне самоусвідомлення, самовизначення людини через релігію, що постає інтегративною, системною характеристикою людини, її буття в цілому. У цьому контексті виокремлюємо християнську духовність, а також визначаємо духовність конфесійну, православну, католицьку, протестантську тощо.

Ідеологи православної традиції стверджують, що духовне життя Православної Церкви розглядається в світлі її вчення. Духовність православ’я визначається через певне розуміння питань аскетизму, містики, які для нього є традиційними (paradosis). Офіційне відображення традиції знаходиться у чотирьох головних джерелах, а саме: Святому Письмі, постановах Соборів, які “завдяки їх догматичній важливості, є вказівниками на шляхах духовного життя”, літургійних текстах, працях Отців Церкви. Натомість,

католицькі богослови на перше місце ставлять авторитет таких Отців: св. Августина, св. Григорія Великого та св. Бернарда.

На відміну від західної традиції, пріоритетними для Східної Церкви, є вчення трьох єпископів, яких у православних літургійних текстах називають “апостолами”. Це – св. Іоанн Златоуст, “який не мав свого власного богослов’я, а викладав богослов’я кожного, хто належав до Церкви, а отже – богослов’я самої Церкви”, св. Василь Великий, який здобув пошану завдяки чернечим правилам, що стали “надійним орієнтиром у духовному житті мільйонів”, а також – св. Григорій Назіанзін, названий Богословом. Незважаючи на відчутний авторитет Отців на Сході, православні богослови зазначають, що ці вчителі є спільними для Сходу та Заходу, адже “і тут, і там маємо одну християнську духовність з деякими відмінними відтінками й акцентами” [1].

Сучасний стан православної духовності став результатом еволюційного процесу, що тривав дев’ятнадцять століть. На ньому позначилися етнічні і культурні чинники, зокрема – палестинський, сирійський, елліністичний, слов’янський тощо. Однорідність цих чинників забезпечила спільність християнської віри. Богослови зауважують, що православна духовність формувалась під значним впливом Писання, ранньохристиянської думки, інтелектуального осмислення, раннього чернецтва, літургійного та “формально-споглядального” елементів.

Актуальні нині погляди теологів, сформульовані як “смерть Бога”, “змирщення християнства”, “Бог, як остання інстанція” не мали визнання у православному середовищі, що, скоріше за все пояснюється впевненістю православних у непересічності відображених у Нікейському Символі та Літургії св. Івана Золотоустого істин віри. Останні, на думку богословів, залишаються спільно-загальною, не застарілою основою православ’я, а з давніх джерел завжди можна почерпнути нові сили. Водночас, спостерігаються активні спроби зробити православ’я ближчим до потреб сучасної людини, що, однак, не вважається його модернізацією.

Список використаних джерел

1. Православная духовность // Очерк православной аскетической и мистической традиции. – Кайрос, 1998. – С. 5 – 6.